

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРАВА

**«ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕРІОД
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»**

Збірник матеріалів Міжнародної науково-
практичної конференції
(м. Одеса, 1 листопада 2024 року)

2024

УДК
341.231.14:355.271(062.552) П68

*Друкується за наказом ректора Національного університету
 «Одеська юридична академія» О. В. Тодошчака
 (наказ № 3177-44 від 08.10.2024 р.)*

Відповідальний редактор – президент Національного університету «Одеська юридична академія», академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України **Ківалов С.В.**
Заступник відповідального редактора – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права, Заслужений юрист України **Аракелян М.Р.**

Укладачі:

Бехруз Хашматулла Набісвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Мануїлова Катерина Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Грушко Мальвіна Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Гребенюк Дмитро Олегович – PhD, асистент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Адреса редколегії:

Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права, м. Одеса, 65009, вул. Фонтанська дорога, 23. Тел. +38(048)719 8685

«Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини. 1 листопада 2024 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2024. 539 с.

© НУ «Одеська юридична академія», 2024

© Кафедра міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»

URL:<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/213/58/pdf/g1821358.pdf>

7. Delfi AS v Estonia Application No.64569/09, Judgment of the European Court of Human Rights of 16 June 2015. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-155105&filename=001-155105.pdf>

8. Case C-70/10 Scarlet Extended v Sabam, 2011. URL: https://gdprhub.eu/index.php?title=CJEU_-_C-70/10_-_Scarlet_Extended

Ключові слова: держава, права людини, право на свободу зібрань та об'єднань, міжнародне право, новітні технології, обмеження права, кіберпростір, сучасні технології, інтернет.

Стойко Олена Михайлівна

провідний науковий співробітник, доктор політичних наук Інституту держави і права НАПрН України імені В.М. Корецького

ВПЛИВ ВОЄН НА ЕВОЛЮЦІЮ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Демократія як спосіб організації суспільно-політичного життя має низку як сильних, так і слабких сторін. Останніми уже не раз користалися антидемократичні сили для приходу до влади і встановлення авторитарних та тоталітарних режимів. Необхідність пошуку інструментів захисту демократії від її ворогів зумовила появу концепції войовничої демократії (militant democracy). Попри те, що джерела цієї концепції можна знайти в

Стародавній Греції, вперше вона була введена в політичні науки та порівняльне конституційне право К. Левенштейном. У серії статей, написаних у 1930-1940-х роках, він аналізував причини краху європейських демократій та методи боротьби зі зростаючою хвилею фашизму, що почалася в Італії та Німеччині і швидко поширилася континентом та світом. На думку К. Левенштейна, для демократій єдиним способом виживання в таких умовах є відмова від застарілого погляду на ліберальну демократію, згідно з яким усім голосам має бути забезпечене вільне висловлювання та участь. К. Левенштейн виходив з того, що фашизм був не ідеологічним рухом, а «досконалою технікою досягнення влади» в сучасних демократіях, заснованою на апеляції до психології мас. Успіх фашизму ґрунтувався на його «ідеальному пристосуванні до демократії» [1, р. 423]. Зловживаючи свободами, гарантовані демократичними режимами, фашисти змогли зробити демократичні процедури дисфункціональними і систематично дискредитувати ці режими. У відповідь демократії повинні стати войовничими, щоб не дозволити фашистським лідерам і рухам підірвати демократію шляхом прийняття трьох основних стратегій: 1) концентрації влади в руках представників органів виконавчої влади; 2) використання надзвичайних повноважень і 3) прийняття спеціального законодавства, що обмежує права на вираження поглядів, участь і зібрання, щоб не дозволити фашистським рухам використати демократичні свободи для підриву демократії.

Перше серйозне використання інструментів войовничої демократії проти правого екстремізму в Західній Німеччині відбулося в 1950-х роках. У 1951 р. була заборонена Соціалістична імперська партія Німеччини, заснована в 1949 р. і яка слугувала притулком для багатьох колишніх членів НСРПН. Згодом академічні дискусії про войовничу демократію в Німеччині здебільшого стосувалися або діяльності проти крайніх лівих, або вимог однакового ставлення до правого та лівого екстремізму. Інструменти кримінального права проти пропаганди, включаючи використання символіки, використовувалися і використовуються в Німеччині переважно проти правого екстремізму, а сьогодні також проти джихадизму, але досить рідко проти лівого екстремізму (хоча Комуністична партія Німеччини була заборонена у 1956 р.). Так званий «Закон про радикалів» 1972 р. серйозно вплинув на концепцію войовничої демократії. З-поміж іншого він передбачав, що члени екстремістських організацій не мали права працювати в державному секторі (зокрема, в освітній сфері). Це положення різко критикувалося представниками лівого табору.

Водночас концепція войовничої демократії поширилася в західному світі, в тому числі завдяки заходам проти правого екстремізму. Низка країн застосували різні обмеження свободи слова, свободи зібрань, свободи об'єднань тощо, що виходили із законодавства про державний захист, міжнародних договорів про захист прав людини (зокрема, Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1969 р.), а також на законодавстві про злочини на ґрунті ненависті та

мову ворожнечі; крім того, в останні десятиліття було прийнято антитерористичне законодавство (щодо пропаганди терористичної діяльності та ін.). Попри різні історичні та географічні корені цих норм, їх можна віднести до войовничої демократії.

Загальноєвропейська рецепція засад войовничої демократії зумовила перенесення цієї концепції на європейський рівень, принаймні як предмет академічних досліджень. Хоча сам термін «войовнича демократія» офіційно не використовується в європейських інституціях, попри те він присутній у кількох антирасистських нормах, які можуть бути використані проти правого екстремізму (наприклад Рамкове рішення Ради 2008/913/ЈНА про боротьбу з певними формами та проявами расизму та ксенофобії засобами кримінального права) та з нормами, що захищають його цінності (серед іншого, в європейському партійному законодавстві).

Нині войовнича демократія визнається як нормативно легітимна концепція, що являє собою надзвичайно різноманітний набір правил та інститутів, за допомогою яких цей принцип реалізується на практиці в національних правових системах. Необхідність застосування положень войовничої демократії уже дискутується вітчизняними вченими, оскільки їх ігнорування «стало визначальним для подальших подій, дозволило поширитися й отримати прихильників об'єднанням, програма і дії яких були спрямовані одночасно як проти демократії, так і проти незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України» [2, с. 64].

Зазначимо, що ситуація в Україні є докорінно відмінною від умов, в яких зароджувалася концепція войовничої демократії та застосовувалися її положення. Насамперед Україна змушена протистояти зовнішньому, а не внутрішньому ворогу – авторитарному режиму, що стрімко прогресує до тоталітаризму, який вдався до збройної агресії. По-друге, в умовах воєнного стану антидемократичні сили схильні вдаватися до зловживання не лише демократичними правами і свободами, а процедурними механізмами (вибори). Тому нагальною є необхідність удосконалення концепції войовничої демократії з урахуванням потреб воюючої країни та розробкою механізмів, які б не допустили виродження демократії у свою протилежність як в ході війни, так і повоєнної відбудови.

Одним з перших кроків є переосмислення ролі виборів в умовах воєнного стану. Пандемія коронавірусу 2020-2023 років зумовила запровадження надзвичайного стану у значній кількості низці країн світу та відмову від проведення чергових виборів (місцевих, парламентських і президентських) через неможливість дотримання карантинних обмежень. Однак попри законодавчу заборону на проведення виборів в умовах воєнного часу окремі політики в Україні та за кордоном наполягають на їх проведення для дотримання процедурних вимог демократії.

Результати соціологічних опитувань свідчать, що більшість громадян України усвідомлюють небезпеку проведення виборів в умовах воєнного часу. Так 62% опитаних заявили, що вибори слід

проводити лише після війни, як довго вона б не тривала [3]. Лише 22% вважають, що в умовах війни їх слід проводити у березні 2024 р., 6% – у вересні 2024 р., а 3% – у березні 2025 року. Найбільш важливими українці вважають парламентські вибори: 39% респондентів підтримали ідею їх проведення навіть попри воєнний стан, 20% – президентські, 19% – жодних з них і 15% – місцеві. При цьому майже 70% вважають важливим, щоб українці, які перебувають за кордоном змогли взяти у них участь (41% дуже важливо і 29% скоріше важливо), а 87% – внутрішньо переміщені особи (50% дуже важливо, 37% скоріше важливо).

Очевидно, що наполягання на проведенні виборів в умовах воєнного часу є свідомою спробою скористатися демократичними процедурами для ослаблення самої демократії. Відповідно, концепція демократії, що змушена захищатися від внутрішніх ворогів, потребує удосконалення не лише щодо недопуску окремих осіб чи політичних сил до участі у виборчому процесі, а й зловживання процедурними елементами для задоволення партикулярних інтересів. Одне з найважливіших політичних прав людини – обирати і бути обраним до органів публічної влади – не повинно стати об'єктом для зловживань антидемократичними силами.

Джерела:

1. Loewenstein K. Militant democracy and fundamental rights, I. The American Political Science Review. 1937. Vol. 31. P. 417–432.
2. Барабаш Ю., Берченко Г. Чи здатна захистити себе демократія в умовах війни? (На досвіді державного будівництва під час російської агресії). Право

України. 2023. №1. С. 54-75.

3. Всеукраїнське опитування. Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту. Вересень 2023. URL: https://iri.org.ua/sites/default/files/editor-files/FINAL-UKR-23-NS-02-UKR%20for%20public_0.pdf

Ключові слова: демократія, воявнична демократія, вибори, антидемократичні сили, воєнний стан.

Заярний Олег Анатолійович

*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри інтелектуальної власності та
інформаційного права Навчально-наукового
інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ, ЯКІ ОБРОБЛЯЮТЬСЯ В РЕЄСТРИ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

З початку повномасштабної війни російської федерації проти України, перед міжнародними організаціями загострилася проблема пошуку ефективних рішень для відновлення порушених майнових прав фізичних та юридичних осіб, чиє майно було втрачено чи пошкоджено внаслідок війни. Правовою і організаційною основою такого механізму став утворений на підставі рекомендації

ЗМІСТ

Вступне слово від КІВАЛОВА С.В.	3
--	---

Секція № 1

Теоретичні та практичні аспекти захисту прав людини

АРАКЕЛЯН М.Р.

Захист прав людини під час збройних конфліктів та сучасні технології: виклики та шляхи вирішення	5
--	---

БЕХРУЗ Х.Н.

Міжнародно-правове регулювання права на свободу зібрань з використанням новітніх технологій: постановка проблеми	10
--	----

СТОЙКО О.М.

Вплив воєн на еволюцію соціальних прав людини	17
---	----

ЗАЯРНИЙ О.А.

Деякі особливості забезпечення конфіденційності персональних даних, які обробляються в реєстрі збитків, завданих агресією російської федерації проти України	23
--	----

ГУЛЄВСЬКА Г.Ю., ВОСТРИКОВ Т.Є.

Правовий захист від порушень прав людини, пов'язаних з бізнесом: характеристика основних засобів	30
--	----

ПОЛІТОВА А.С.

Гендерна ідентичність як складова гендерно зумовленого насильства: дискусійні питання	45
---	----

КУЗЬМІН Е.Е.

Деякі ремарки щодо «права на покарання» у міжнародному кримінальному праві	50
--	----

ФЕДОРОВА Т.С., ВОТЧАЛ О.В.

Моністична теорія співвідношення міжнародного та національного права та її вплив	55
--	----

ФЕДОРОВА Т.С., СЛОБОДЯН У.С.

Право на самовизначення і територіальну цілісність: протиріччя і виклики в міжнародному праві	59
---	----

ГАЛАТ В.І.

Істотне порушення міжнародних договорів та примус до виконання контракту в умовах збройних конфліктів: Приклад кейсу aарl проти Шрі-Ланки	64
---	----

ЖАКУН М.Ю.

Право мати права? Деякі роздуми щодо захисту прав мігрантів під час збройних конфліктів	69
---	----

ОСТРОВЕРХИЙ О.О.

Індивідуальна відповідальність за покарання за злочин агресії у міжнародному праві	78
--	----